

**Evrım ÖLÇER ÖZÜNEL, Eşiktekiler-Gecekondu Folklorunda
İnsan-Zaman-Mekân. Ankara: Grafiker Yayınları, 2015,
ISBN: 978-605-4692-83-5, 288 sayfa.**

Tuna YILDIZ*

Kentleşmenin küresel ölçekte artması son dönemde kent ve kent kültürüne yönelik akademik çalışmaların ivmelenmesine neden olmuştur. Halk bilimi alanın uzun bir süre uzaktan izlemeyi tercih ettiği bu dönüşüm süreci yapılan yenilikçi çalışmalarla açılmaya başlanmıştır. Halk bilimine nazaran, diğer disiplinlerin kentle olan erken temasları mevcut çalışmaların önemli bir kısmının ekonomik, mimari ve demografik çözümlemelere odaklanmasına neden olmuştur. Bu durum kent kültürünün folklorik değerinin göz ardı edilmesine ve kentin önemli bir kültür aktarım mekânı olduğunun görmezden gelinmesiyle sonuçlanmıştır. Günümüzde pek çok kentin demografik yapısının kırsal alandan gelen iç göçlerle şekillendiği düşünüldüğünde kent ve köy kavramlarının ayrı iki mekânı temsil edip etmediği bile tartışılmaktadır. Köy ve kent arasındaki sınırların silikleşmesi, kent nüfusunun büyük çoğunluğunun iç göçler nedeniyle çok çeşitli bir yapıya bürünmesi kent folkloru alanına yönelmeyi gerekli kılmıştır. Evrim Ölçer Özünel *Eşiktekiler Gecekondu Folklorunda Folklorunda İnsan-Zaman-Mekân* isimli bu kitabında kendi ifadesi ile “yoksulluk, arabesk, kent çeperleri, öteki, göç, suç oranı, istihdam sorunu, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kentsel

dönüşüm gibi konular” ile ele alınan gecekonduları, geleneksel kültürün aktarım mekânı olarak görmekte ve çalışmasını bu yönde şekillendirmektedir. Kitap, Grafiker Yayınlarından 2015 yılında çıkmıştır. 288 sayfadan oluşan kitabın kapağında yıkılan ve hâlâ sağlam duran gecekonduları anlatan bir fotoğraf yer almaktadır. Kapak fotoğrafında yıkılan gecekonduya doğru giden yol üstünde yürüyen bir ailenin olduğu görülmektedir. Bu anlamda kitabın adı ile fotoğrafın birbirini hem şekilsel hem de imgesel anlamda tamamladığı söylenebilir.

Ankara'nın Yükseltepe ve Başpınar mahallelerinde 90 kaynak kişiyle yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkan bu kitap giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Kitabın İçindekiler kısmından önce bir atıf sayfası yer almaktadır. Kutadgu Bilig'den alınan bu atıf eşik, başköşe ve bilgelik arasında bağ kurmakta ve kitabın içeriğine dair okuyucuya önceden ipuçları sunmaktadır. İçindekiler kısmından sonra kitap Teşekkür başlığı ile başlamaktadır. Teşekkür bölümünde yazar, kitabın yazımından önce ve yazımı sırasında kendisine yardım eden isimleri tek tek anmakta ve kitabın kaynak kişilerine teşekkür etmektedir. Teşekkür kısmından sonra kitap Ön Söz ile devam etmektedir. Ön Söz

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türk Halk Bilimi Bölümü Araştırma Görevlisi, Ankara/Türkiye, tunayildiz84@gmail.com

kısımında yazar bu kitabı yazma ihtiyacını açıklamakta ve kitabın Giriş ve üç bölümünün içeriğine dair bilgiler vermektedir.

Giriş Alan Araştırmacısının Gözünden Gecekondu Yaşamı başlığı altında yaptığı alan araştırmasının ayrıntılarını anlatan yazar, çalışmanın yöntemi, araştırma evreni ve önemi hakkında bilgiler vermiştir. Yazar, alan araştırması sürecini kaynak kişi ile araştırmacı arasında yaşanan bir etkileşim olarak ele almakta ve hem kaynak kişinin hem de kendisinin dönüştüğü bir süreç olarak yorumlamaktadır. Alan araştırmasının başında kendisini kabul ettirmekte yaşadığı zorluklardan alan araştırmasının sonlarına doğru “evin kızı” olma hâline doğru geçme aşamasını aktaran yazar, kendi ifadesiyle iki “alan kolaylaştırıcısının” desteği ve aracılığıyla çalışmasını yürütmüştür. Yazarın ifadelerinden anlaşıldığı üzere alan araştırması boyunca kimi zaman kaynak kişi ve alan araştırmacısı kavramlarının iç içe geçtiği görülmektedir. Yazar da bu durumu kabullenmekte ve bazı durumlarda kaynak kişilerin “düğünü nasıl yapmış, kızını nasıl evlendirmiş, Hızır’ı hiç görmüş mü sorsana” tarzında soruları diğer kaynak kişilere yöneltmesi konusunda kendisine ısrar ettiklerini ve kendisini yönlendirdiklerini söylemektedir. Klasik alan araştırması bakış açısıyla bakıldığında bu durumu eleştirmek mümkünken, yazar yine Giriş kısmında konuya açıklık getirmekte ve kaynak kişilerin kendi kültürel miraslarına olan ilgilerinin ve onu sahiplenmelerinin ve kayıt altına almak istemelerinin önemine vurgu yapmaktadır. Yazarın bakışı Antropo-

loji disiplinin kati ve vazgeçilmez alan araştırması kurallarından sıyrılarak kültürel mirasın aktarıcısı olan insanın önemine dikkat çekmekte ve bazen “folklorcunun” aslında mirasın sahibi olanlardan olabileceğini akla getirmektedir. Yazarın başından geçenleri samimiyetle anlattığı Giriş kısmının altında “Halk Biliminde Değişen Tanımlar Dönüşen Bağlamlar” adını taşıyan bir başlık daha yer almaktadır. Bu başlık altında ise yazar kent folkloru üzerine yapılmış çalışmalardan bahsetmekte, değişen halk tanımına vurgu yapmaktadır.

Mekân: Yaşayan Evlerden Apartman Kafeslerine başlıklı birinci bölümde kentsel dönüşüm sürecine maruz kalan gecekondu apartmanlaşma sürecinde folklor unsurlarının nasıl değiştiği kaynak kişilerden elde edilen verilerle desteklenerek ele alınmıştır. Tandır, imece, yer sofrası, komşuluk gibi gecekondu hâlâ yaşamını sürdüren kimi geleneklerin apartmanlara geçiş esnasında nasıl dönüştüğü veya yok olduğu ortaya konmaktadır. Yıllar önce köyden kente göçerek geleneksel yaşam biçimini de gecekondu mahallesinde sürdüren insanların apartman hayatına geçişleri ve uğradıkları dönüşüm bu bölümün ana konusunu oluşturmaktadır.

Zaman: Melez Zamanlar; Gecekondu Gelenek ve Aktarım adını taşıyan ikinci bölümde ise zaman olgusu özellikle de döngüsel zaman ve çizgisel zaman ikilemi etrafında ve gecekondu insanının yaşam tarzı üzerinden tartışılmaktadır. Halk biliminin de önemli inceleme konularından olan doğum, düğün, askerlik, ölüm, sünnet gibi geçiş dönemlerinin gecekondudaki dö-

nüşümü değerlendirilmekte ve çizgisel zamanın döngüsel zamana olan etkileri örneklendirilmektedir. Zamanın getirdiği teknolojik gelişmelerin geçekonduda folklorundaki takvime bağlı ve doğayla ilişkili ritüeller üzerindeki etkisi yine kaynak kişilerin ağzından verilen örneklerle desteklenmiştir. Bu bölümde ayrıca halk kültürü unsurlarının geçekonduda kuşaktan kuşağa aktarımı da ele alınmıştır. Yazar zaman kavramını nostalji, çocukluğa duyulan özlem, genç kuşakların geleneğe olan ilgisizliği, yaşlıların çocuklarına veya torunlarına geleneği aktarmadaki isteksizliği kapsamında değerlendirmiş ve zamanın getirdiği değişimin insanların üzerindeki etkisini tahlil etmiştir.

İnsan: Geleneksel Bilgi, Sözün Gücü ve Şifa başlıklı son bölümde yazar, görüştüğü kaynak kişilerin kişisel deneyimleri ve hikâyelerine yer vermiştir. Masal, mani, bilmece, tekerleme, türkü gibi sözlü hafızaya dayanan türlerin geçekondularda yaşayan parçaları bu bölümde ele alınmıştır. Geleneksel halk hekimliği, şifacılık, ocaklar gibi uygulamalar; Hidrellez, Çiğdem Günü gibi toplumsal ritüeller; nazar ve nazara karşı yapılan kimi pratikler de bu bölümde irdelenmiştir. Bu bölümde çocuk ve çocuk oyunlarına yönelen bir dikkat de vardır. Çocukluğunu geçekonduda geçirmiş ve kitabın yazıldığı zamanlarda apartmana taşınmak zorunda kalan çocuklarla görüşülmüş ve iki farklı mekânda yaşadıkları deneyimleri sorgulanmıştır.

Kısaca Mekân, Zaman ve İnsan başlıklarından oluşan bu üç bölümde yazar alan araştırması verilerini kendi bakış açısıyla yorumlamış ve özellikle de elde edilen verileri kültürel

mirasın bir parçası olarak görmüştür. Bu bakış açısı nedeniyle geçekondulara daha evvel kimsenin bakmadığı yeni bir pencere açan kitabın sonunda kullanılan fotoğraflar, vermek istenilen mesajın okuyucunun zihninde yerli yerine oturmasını sağlaması açısından önemlidir. Yazarın her fotoğrafın altına bir kaynak kişinin sözünden alıntılar eklemesi ise bu amacın daha etkili bir biçimde geçmesini sağlamıştır. Sonuç kısmında ise yazar kitabın genel bir çerçevesini çizmekte ve küreselleşmenin tekipleştirdiği, hızla geleneksel yaşam biçiminden kopan bireylerin melez kültürel formların bir parçası hâline geldiğini ve bir aidiyet duygusundan yoksun olan bu insanların kimliksizleştiğini söylemektedir. Yazar Sonuç bölümünün hemen ardından görüştüğü 90 kaynak kişiye ait bilgileri liste hâlinde vermiştir.

Evrim Ölçer Özünel'in kent kültürü üzerine halk bilimi penceresinden getirdiği bu yeni bakış açısı, "kent ve kültür aktarımı" gibi sorunlu bir alanda kimi ezberleri bozmaktadır. Kitabın konuyu insan, zaman ve mekân olarak bütüncül bir yapı ile alması önemlidir. Halk biliminin bağlamsal kuramlarının yaklaşımları ile örtüşen ve sadece mekânı değil onu yaşatan insanı ve o insanların mekânla ve zamanla birlikte geçirdikleri dönüşümü inceleyen bu çalışma kent ve kent kültürü üzerine çalışacak tüm disiplinlerden araştırmacılar için farklı referanslar sunmaktadır.